

O'ZBEKISTONDA VALYUTA KURSINING SHAKLLANISHI VA DINAMIKASI

Tursunov Rafiqali Burgutovich

ADTI, katta o'qituvchisi

O'rmonov Shoxruh Nabijon o'g'li

ADTI talabasi.

Annotatsiya: Ushbu maqolada valyuta kursi tushunchasi, uning turlari, shuningdek, O'zbekistonda valyuta siyosatining bosqichlari va valyuta kursining shakllanish jarayoni tahlil qilinadi. Shuningdek, milliy valyuta – so'mning mustahkamlanishiga olib kelgan omillar va uning xalqaro maydondagi nisbiy qiymati o'rganilgan.

Kalit so'zlar: valyuta kursi, valyuta siyosati, konvertatsiya, so'm, bozor iqtisodiyoti, erkin kurs, markaziy bank.

Аннотация: В статье рассматриваются понятие валютного курса, его виды, а также этапы валютной политики в Узбекистане и процесс формирования валютного курса. Анализируются реформы, проведенные в годы независимости, степень либерализации валютного рынка и факторы, повлиявшие на укрепление национальной валюты – сума.

Ключевые слова: валютный курс, валютная политика, конвертация, сум, рыночная экономика, свободный курс, Центральный банк.

Abstract: This article explores the concept of exchange rate, its types, as well as the stages of currency policy in Uzbekistan and the dynamics of exchange rate formation. The paper analyzes economic reforms carried out since independence, the liberalization of the currency market, and factors that influenced the strengthening of the national currency – the Uzbek soum.

Keywords: exchange rate, currency policy, convertibility, Uzbek soum, market economy, free exchange rate, central bank.

Valyuta kursi hozirgi zamon iqtisodiy munosabatlarining ajralmas elementi bo'lib, uning barqarorligi har qanday mamlakatning moliyaviy siyosati, to'lov balansi va savdo aylanmasiga sezilarli darajada ta'sir qiladi. Valyuta kursining o'zi

esa bir davlat pul birligining boshqa bir davlat valyutasiga nisbatan ifodalangan qiymatidir. Hozirgi kunda xalqaro iqtisodiy aloqalar rivojlanib borar ekan, milliy valyutaning barqarorligi va uning erkin konvertatsiyalanganligi investitsion muhitning jozibadorligini belgilovchi asosiy omillardan biri sifatida qaralmoqda.

Iqtisodiyot fanida valyuta kursining bir necha turlari mavjud: rasmiy kurs, bozor (erkin) kurs, real kurs, suzuvchi va boshqariladigan suzuvchi kurslar. Bozor kursi talab va taklif asosida shakllanadi, boshqariladigan suzuvchi kurs esa davlat yoki Markaziy bank intervensiyasi orqali muayyan doirada nazorat qilinadi. Real valyuta kursi esa inflyatsiya darajasini inobatga olgan holda aniqlanadi (Krugman & Obstfeld, 2009).

Kompaniyalar va investorlar transchegaraviy faoliyat bilan faol shug'ullanayotgan dunyoda valyuta kurslarini to'g'ri tushunish va prognoz qilish muhim ahamiyatga ega. Misol uchun, agar Germaniyada faoliyat yurituvchi kompaniya Yaponiyadan tovarlar sotib olmoqchi bo'lsa, joriy ayirboshlash kursi bo'yicha yevroni iyenga konvertatsiya qilishi kerak bo'ladi. Bu kursdagi o'zgarishlar sotib olish narxiga sezilarli ta'sir ko'rsatishi mumkin, bu esa tabiiy ravishda kompaniyaning daromadiga ta'sir qiladi.

O'zbekistonda valyuta siyosatining shakllanishi bir necha tarixiy bosqichlarda kechgan. 1992-yil 15-noyabrdan boshlab chet el valyutasi bilan savdo operatsiyalari tartibga solina boshladi. 1994-yil 1-iyuldan esa milliy valyuta – so'm muomalaga kiritildi. Bu bosqichda qattiq nazorat mavjud bo'lib, valyuta kursi rasmiy tarzda belgilanar, biroq norasmiy bozordagi kurs bilan katta tafovutga ega edi.

1990-yillarning ikkinchi yarmidan boshlab valyuta ayirboshlash tizimida ayrim erkinliklar paydo bo'la boshladi. Rasmiy valyuta kursi eksport-import operatsiyalari uchun Markaziy bank tomonidan belgilandi. Bu davrda qora bozor saqlanib qolgan bo'lsa-da, rasmiy va norasmiy kurslar o'rtasidagi tafovut asta-sekin kamaydi.

2006–2016-yillar oralig'ida Markaziy bank tomonidan olib borilgan ehtiyotkor pul-kredit siyosati tufayli valyuta bozorida nisbiy barqarorlik saqlanib turdi. O'zbekiston Respublikasi Markaziy bankining rasmiy ma'lumotlariga ko'ra, 2010–2015-yillarda so'mning rasmiy kursi bosqichma-bosqich pasayib bordi, lekin bu jarayon nazorat ostida olib borildi (CBU, 2016).

2017-yilda Prezident Shavkat Mirziyoyev tomonidan qabul qilingan qarorlar asosida valyuta siyosatida tub islohotlar amalga oshirildi. 2017-yil 5-sentabrdan

boshlab, so‘m erkin konvertatsiyaga o‘tkazildi. Bu islohot xalqaro moliya institutlari, xususan, Xalqaro Valyuta Jamg‘armasi (IMF) tomonidan ijobiy baholandi (IMF, 2018). Erkin valyuta kursi mexanizmining joriy etilishi xorijiy investorlar uchun qulay muhit yaratdi, to‘lov tizimi ochiqligini oshirdi va kapital harakatining huquqiy asoslarini mustahkamladi.

2020–2024-yillar davomida so‘mning qiymati talab va taklif asosida shakllanmoqda. Markaziy bank faqat valyuta bozoridagi keskin tebranishlarni yumshatish maqsadida intervensiyalar amalga oshiradi. Jahon banki va IMF hisobotlarida ta’kidlanishicha, O‘zbekiston valyuta bozorining liberallashuvi investitsiyalarni jalb etishda muhim omil bo‘lmoqda (World Bank, 2023).

Xulosa qilib aytganda, O‘zbekiston valyuta siyosati qat’iy tartibga solishdan bozor mexanizmlariga asoslangan yondashuvga muvaffaqiyatli o‘tmoqda. Valyuta kursining shakllanishi real iqtisodiy ko‘rsatkichlarga tayanmoqda. Bu esa iqtisodiy barqarorlik, tashqi savdo balansini yaxshilash va moliyaviy muhitni oshirishda muhim ahamiyat kasb etmoqda.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Krugman, P. & Obstfeld, M. (2009). *International Economics: Theory and Policy*. 8th ed. Pearson Education.
2. O‘zbekiston Respublikasi Markaziy banki. (2016). *Markaziy bank yillik hisobotlari*. Toshkent: www.cbu.uz
3. IMF. (2018). *Republic of Uzbekistan: Selected Issues*. IMF Country Report No. 18/233. Retrieved from: <https://www.imf.org>
4. Jahon banki. (2023). *Uzbekistan Economic Update: Restoring Price Stability*. The World Bank Group. Retrieved from: <https://www.worldbank.org>